

Súčasný a budúci stav ochrany spotrebiteľa v nekalej súťaži

Zlocha, L.*

ZLOCHA, L.: Súčasný a budúci stav ochrany spotrebiteľa v nekalej súťaži. Právny obzor, 104, 2021, č. 5. s. 363 – 374. <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2021.5.03>

Current and future status of consumer protection in unfair competition. The aim of the presented contribution is an excursion of the legal regulation of unfair competition in relation to the consumer. With the help of legal doctrine and application practice, the author points out the correlation of the law against unfair competition with the consumer protection law. The transposition of consumer directives has led to internal fragmentation of the law against unfair competition. Due to the ongoing process of recodification of private law, it is possible to eliminate the shortcomings of the current legislation.

Key words: *unfair competition, consumer, protection, europeanization, harmonization*

1. Úvod

Právo proti nekalej súťaži je do značnej miery právom sudcovským a v mnohých krajinách kontinentálneho právneho systému je toto právne odvetvie do značnej miery dotvárané v rozhodovacej praxi súdov. Rozsah sudcovskej tvorby práva v jednotlivých krajinách závisí od mnohých okolností, predovšetkým od právnej kultúry a tradícií. Dlhodobou je vývoj práva proti nekalej súťaži charakterizovaný rastúcim počtom výslovne neupravených skutkových podstát nekalej súťaže, tzv. sudcovských skutkových podstát nekalej súťaže a čoraz väčšie množstvo prípadov je kvalifikovaných výlučne cez všeobecne aplikovateľnú generálnu klauzulu nekalej súťaže. Cieľom európskeho zákonodarcu nebolo a dodnes nie je prostredníctvom harmonizácie vytvárať unifikovanú právnu úpravu nekalej súťaže. Právo proti nekalej súťaži je síce európskym právom ovplyvňované, ale iba v niektorých častiach jeho pôsobnosti, najmä na základe smerníc, ktoré sú povinné jednotlivé členské štáty EÚ transponovať do svojho vnútroštátneho zákonodarstva. Na poli ochrany spotrebiteľa bolo prijatých množstvo smerníc zasahujúcich do práva proti nekalej súťaži. Jednou zo smerníc so zásadnejším vplyvom na nekalú súťaž je smernica Rady 84/450/EHS z 10. septembra 1984 o klamlivej a porovnávacej reklame v znení smernice Európskeho parlamentu a Rady č. 97/55/ES zo 6. októbra 1997, ktorá bola z dôvodu neskorších častých a podstatných novelizácií kodifikovaná smernicou Európskeho parlamentu a Rady č. 2006/114/ES z 12. decembra 2006 (ďalej len „kodifikovaná smernica o klamlivej a porovnávacej reklame“). Kodifikovaná smernica o klamlivej a porovnávacej reklame je príkladom, že cieľom, ktorý si európsky zákonodarca stanovil pri harmonizovaní určitých vzťahov spadajúcich do poľa pôsobnosti práva nekalej súťaže, bola prevažne čistota súťažného vzťahu (body 3, 4 či 9 odôvodnenia smer-

---

* JUDr. Ľubomír Z l o c h a, PhD. Ústav štátu a práva SAV, Bratislava.

nice). To viedlo niektorých autorov k sformulovaniu názoru, podľa ktorého obmedzením osobnej pôsobnosti kodifikovanej smernice o klamlivej a porovnávacej reklame na súťažiteľov, pristúpil európsky zákonodarca k rozdeleniu dovtedy jednotného európskeho práva proti nekalej súťaži na právo proti nekalým obchodným praktikám vo vzťahu medzi súťažiteľmi a spotrebiteľmi (B2C) a právo proti nekalým obchodným praktikám medzi súťažiteľmi (B2B).¹ Smernica, ktorá svojimi pravidlami zrejme najvýraznejšie zasahuje do poľa pôsobnosti slovenského práva proti nekalej súťaži, je smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/29/ES z 11. mája 2005 o nekalých obchodných praktikách podnikateľov voči spotrebiteľom na vnútornom trhu (ďalej len „smernica o nekalých obchodných praktikách“). Smernica o nekalých obchodných praktikách stanovuje zásadu zákazu nekalých obchodných praktík, pričom za nekalú obchodnú praktiku považuje praktiku, ktorá je v rozpore s požiadavkami odbornej starostlivosti a podstatne narušuje alebo je spôsobilá podstatne narušiť ekonomické správanie priemerného spotrebiteľa, ku ktorému sa dostane alebo ktorému je adresovaná. Za nekalé obchodné praktiky sa považujú najmä klamlivé a agresívne obchodné praktiky, ktoré sú definované. Smernica obsahuje v prílohe zoznam praktík, tzv. čiernu listinu nekalých obchodných praktík, ktoré sa v každom prípade považujú za nekalé. Predmetnú reguláciu prakticky doslova preberá zákon č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa (§ 7 – 9 a príloha č. 1 k zákonu o ochrane spotrebiteľa).

Právo proti nekalej súťaži malo v pôvodnej podobe zaisťovať čestné a férové podmienky v konkurenčnom boji medzi súťažiteľmi. Z predrevolučného obdobia za zmienku stojí mimoriadne pokroková prvorepubliková právna úprava, ktorá bola zakotvená v zákone č. 111/1927 Sb. o ochrane proti nekalej súťaži (ďalej len „ZPNS“). Tento zákon legislatívnou koncepciou nadväzoval na nemecký zákon proti nekalej súťaži z roku 1909.² Z generálnej klauzuly obsiahnutej v § 1 ZPNS: „*Kdo dostane se v hospodářském styku v rozpor s dobrými mravy soutěže jednáním způsobilým poškoditi soutěžitele, může býti žalován, aby se zdržel takového jednání a odstranil závadný stav jím způsobený; věděl-li pak, nebo musil-li vědět, že jednání jeho jest způsobilé poškoditi soutěžitele, též, aby nahradil škodu tím způsobenou,*” je zřejmé, že úmyslom zákonodarcu bola ochrana súťažiteľov pred neoprávnenými – protisúťažnými zásahmi konkurentov. Uvedené potvrdzuje aj nadčasový komentár k ZPNS J. Karmána: „...nie každé konanie proti dobrým mravom súťaže je podľa § 1 osnovy závadné. Výžaduje sa ešte, aby bolo síce poškodiť súťažiteľa.“ Podľa dobovej literatúry, prílišné akcentovanie spotrebiteľských záujmov pri výklade zákona proti nekalej súťaži by viedlo len k zmätkom a nevyhovovalo by vlastnému rationale legis zákona.³ Z ďalšieho komentára k ZPNS však vyplýva, že „represe nekalé soutěže nemůže ve svých důsledcích zůstatí bez příznivého vlivu na konsumenta samého, zejména v těch případech, kdy nekalé jednání směřuje k jeho oklamání a sve-

¹ HAJN, P. *Komunitární a české právo proti nekalé soutěži*. Brno : Masarykova univerzita, 2010, s. 28 – 30.

² Nemecký zákon na ochranu proti nekalej súťaži z roku 1909 upustil od pôvodnej koncepcie zákona proti nekalej súťaži, ktorý bol postavený na konkrétnom výpočte nekalosúťažných skutkových podstat, z obáv pred narušením právnej istoty, ktoré by mohlo spôsobiť použitie všeobecnej generálnej klauzuly.

³ VOZÁR, J. (ed.) *Karmánov komentár k zákonu proti nekalej súťaži*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 2020, s. 32 a nasl.

dení”.⁴ Postupom času v hierarchii právom chránených hodnôt (najmä pod vplyvom europeizácie práva proti nekalej súťaži) zaujali významné miesto ochrana spotrebiteľa a ochrana verejného záujmu na zdravej, čestnej, férovej a neskreslenej súťaži. Požiadavku chrániť spotrebiteľa nastolili v USA už na prelome 50. – 60. rokov 20. storočia americkí obyvatelia nespokojní s činnosťou korporácií. Vplyvní ekonómovia obviňovali korporácie z márnratnosti a nečestných praktík voči spotrebiteľom. Ochrana spotrebiteľa sa neskôr stala jednou z ústredných tém aj v kontinentálnom systéme práva, a to tak na európskej, ako aj vnútroštátnej úrovni.⁵

2. Ochrana spotrebiteľa prostredníctvom práva proti nekalej súťaži

Obchodný zákonník stanovuje okruh subjektov, ktorým môže byť v dôsledku nekalosúťažného konania privedená ujma. Ide o súťažiteľov alebo spotrebiteľov. Formulácia použitá zákonodarcom v § 44 ods. 1 OBZ: „...*privodiť ujmu iným súťažiteľom alebo spotrebiteľom...*”, nie je celkom presná a mohla by viesť k záveru, že o nekalosúťažné konanie pôjde len v tých prípadoch, keď konkrétne konanie bude spôsobilé privodiť ujmu viac ako jednému súťažiteľovi alebo viac ako jednému spotrebiteľovi. Takýto výklad by bol neprípustný, pretože „*množné číslo je nutné chápať iba ako určitú množinu možných subjektov, ktorá býva v rôznych okamihoch naplnená rôznym počtom subjektov, niekedy len subjektom jediným*”.⁶ V praxi sú častejšie prípady, keď je ujma spôsobená len jedinému súťažiteľovi. Táto skutočnosť môže byť umocnená špecifickým druhom podnikania, alebo sa môže dotýkať len malého územného teritória, kde budú v určitej oblasti podnikania len dvaja súťažitelia. Pri výklade tohto ustanovenia sa sudy musia prikloniť v súlade s *ratio legis* k výkladu, že ujma môže byť spôsobená aj jednému súťažiteľovi.

Pri spotrebiteľovi je situácia špecifickejšia. Český zákonodarcia pristúpil v generálnej klauzule nekalej súťaže k nahradeniu pojmu spotrebiteľ pojmom zákazník a v súvislosti s touto zmenou tretia podmienka generálnej klauzuly nekalej súťaže znie: „*způsobilost přivodit újmu jiným soutěžitelům nebo zákazníkům*“. Táto skutočnosť je odôvodňovaná predovšetkým zmenou definície spotrebiteľa v českom práve. EÚ vo všeobecnosti zastáva názor, že spotrebiteľom môže byť výlučne fyzická osoba, ktorá nekoná v rámci svojej podnikateľskej, obchodnej alebo profesijnej činnosti. Súdny dvor Európskej únie tento výklad potvrdil v rozsudku C-541/99 v spojení s C-542/99 *Cape Snc v. Idealservice Srl* a *Idealservice*. Pri výklade sa riadil smernicou Rady 93/13/EHS o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách, ktorá spotrebiteľa definuje ako „*akúkoľvek fyzickú osobu, ktorá v zmluvách podliehajúcich tejto smernici koná s cieľom, nevzťahujúcim sa k jej obchodu, podnikaniu alebo povolaniu*“. Uvedené nebráni členským štátom rozšíriť ochranu spotrebiteľa aj na právnické osoby konajúce mimo ich obchodnej, podnika-

⁴ MATOUŠ, Z. *Zákon o nekalé soutěži*. Praha : Nakladatelství Československý Kompas, 1928, s. 12.

⁵ VOZÁR, J., BORGULOVÁ, A. *Bezbrehá ochrana spotrebiteľa?* In XXIII. Karlovarské právnické dny. Sborník příspěvků z vědecké konference. Praha : Leges, 2015, s. 475 – 476.

⁶ HAJN, P. *Právo nekalé soutěže*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1994, s. 20.

teľskej a profesijnej činnosti. Tieto skutočnosti vytvárajú priestor na širšiu interpretáciu pojmu spotrebiteľ, ktorý nemusí byť z pohľadu práva proti nekalej súťaži považovaný výlučne za fyzickú osobu. Rekodifikovaná česká úprava nekalej súťaže ponechala v generálnej klauzule naďalej množné číslo. Keďže pre nekalosúťažnú právnu úpravu je príznačná nutnosť sudcovskej interpretácie, aj neurčité a vágne pojmy nie sú prekážkou ich správnej aplikácie zo strany súdov. Na druhej strane aj v oblasti práva proti nekalej súťaži platí, že bez žalobcu niet sudcu (*nemo iudex sine actore*), a preto adresáti právnych noriem by mali byť konfrontovaní s čo najdokonalejšou a najprecíznejšou právnou úpravou.

Právna regulácia nekalej súťaže podľa § 44 ods. 1 Obchodného zákonníka pojem spotrebiteľ používa, legálna definícia v Obchodnom zákonníku obsiahnutá nie je. V dôsledku toho je nutné tento pojem vykladať vo svetle predpisov občianskeho práva, a to Občianskeho zákonníka a právnych predpisov upravujúcich problematiku spotrebiteľských vzťahov. Súčasná definícia spotrebiteľa obsiahnutá v § 52 ods. 4 Občianskeho zákonníka charakterizuje spotrebiteľa ako „fyzickú osobu, ktorá pri uzatváraní a plnení spotrebiteľskej zmluvy nekoná v rámci predmetu svojej obchodnej činnosti alebo inej podnikateľskej činnosti”. Podľa § 2 písm. a) zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa je spotrebiteľom „fyzická osoba, ktorá pri uzatváraní a plnení spotrebiteľskej zmluvy nekoná v rámci predmetu svojej podnikateľskej činnosti, zamestnania alebo povolania“.⁷ Právne predpisy EÚ vo viacerých ustanoveniach taktiež definujú pojem spotrebiteľ. V zmysle čl. 2 písm. b) smernice Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách je spotrebiteľom „akákoľvek fyzická osoba, ktorá v zmluvách podliehajúcich tejto smernici koná s cieľom, nevzťahujúcim sa k jeho obchodom, podnikaniu alebo povolaniu“. Smernica o nekalých obchodných praktikách definuje spotrebiteľa ako „fyzickú osobu, ktorá v rámci obchodných praktík, na ktoré sa vzťahuje táto smernica, koná na účely spadajúce mimo rámca jej obchodnej, podnikateľskej, remeselnej alebo profesijnej činnosti“. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 98/6/ES zo dňa 16. februára 1998 o ochrane spotrebiteľa pri označovaní cien výrobkov ponúkaných spotrebiteľovi je ďalšou zo smerníc upravujúcich ochranu spotrebiteľa, ktorého definuje v čl. 2 písm. e) ako „fyzickú osobu, kupujúcu výrobok, ktorý nesúvisí s jej obchodnou alebo pracovnou činnosťou”.

3. Koncept priemerného spotrebiteľa

Z hľadiska posudzovania tretej podmienky generálnej klauzuly nekalej súťaže nie je rozhodujúca spôsobilosť nekalosúťažného konania privodiť ujmu jednému spotrebiteľovi, ale hľadisko spôsobilosti nekalosúťažného konania privodiť ujmu tzv. priemernému spo-

⁷ Zákonom č. 102/2014 Z. z. bol s účinnosťou od 1. 5. 2014 (avšak v prípade niektorých ustanovení až od 13. 6. 2014) novelizovaný aj zákon č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov, čím došlo v § 2 zákona o ochrane spotrebiteľa k výraznej harmonizácii definícií spotrebiteľa a dodávateľa s § 52 Občianskeho zákonníka. Spotrebiteľom podľa zákona o ochrane spotrebiteľa po uvedenej novelizácii už explicitne nie je právnická osoba.

trebitel'ovi. Podľa rozhodovacej praxe Súdneho dvora EÚ na posúdenie klamlivej praktiky musí byť relevantné, že sa týka významného počtu spotrebiteľov, lebo ak by bol danou obchodnou praktikou uvedený do omylu iba jeden alebo niekoľko spotrebiteľov, nebolo by možné dané konanie označiť za nekalosúťažné.⁸ Ujma, ktorá hrozí alebo je spôsobená nekalou súťažou, musí byť citeľná, alebo opačne – nemala by byť zanedbateľná.

Súd musí vymedziť osobu priemerného spotrebiteľa vzhľadom na okolnosti konkrétneho prípadu, keďže ide o právnu, nie skutkovú otázku: „*Súd pri posudzovaní konkrétneho nekalého súťažného konania pristupuje k vymedzeniu priemerného spotrebiteľa nie z hľadiska vlastných osobných skúseností, vedomostí, pocitov a dojmov vo veci rozhodujúceho sudcu, ale z hľadiska na ten účel vytvoreného, priemerného spotrebiteľa, ktorý v sebe zjednocuje (priemeruje) skúsenosti, vedomosti, pocity a dojmy do úvahy prichádzajúcich adresátov ponuky, možných zákazníkov či spotrebiteľov tak, aby si súd mohol vyriešiť otázku, nakoľko protiprávne konanie bolo spôsobilé priemerného spotrebiteľa ovplyvniť v jeho ďalšom konaní a rozhodovaní.*“⁹

Koncepcia hľadiska tzv. priemerného spotrebiteľa je nepochybne dynamickou veličinou, ktorú je potrebné na určitý typ konania dotvárať, a to najmä s ohľadom na vývoj spoločnosti. Ako konštatuje Najvyšší súd ČR: „*U dnešného, tzv. priemerného spotrebiteľa má byť miera jeho pozornosti posudzovaná prísnejšie (už nielen povrchná či bežná pozornosť, alebo rozumná miera pozornosti a opatrnosti).*“¹⁰

Pojem priemerný spotrebiteľ sa vyvinul v rozhodovacej praxi Súdneho dvora EÚ a neskôr bol tento pojem prevzatý do normotvorby EÚ. V jednom z prvých rozhodnutí, keď Súdny dvor EÚ skúmal „modelového“ spotrebiteľa, je prípad, ktorý sa týka používania názvu *Clinique* na kozmetických výrobkoch. Súdny dvor vo svojom rozhodnutí skonštatoval, že vnútroštátne opatrenie zakazujúce dovoz a obchodovanie s výrobkom, ktorý je klasifikovaný a prezentovaný ako kozmetika, z dôvodu, že tento výrobok je označený názvom *Clinique*, nie je dostatočný na to, aby bolo toto slovo také klamlivé, že by to odôvodňovalo tento zákaz s prihliadnutím na to, že dotknuté výrobky nie sú ani dostupné v lekárnach, ani prezentované ako lieky. Použitie tohto názvu na marketingové účely zjavne neuvádza do omylu spotrebiteľov v iných krajinách. Súdny dvor EÚ tak uprednostnil „*informovaného spotrebiteľa, ktorého inteligenčný kvocient nie je na hranici demencie, ale ktorý je schopný sa na základe relevantných údajov slobodne rozhodnúť, čím bránil slobodu spotrebiteľa namiesto prípadnej ochrany spotrebiteľa pred omylom o povahe výrobku.*“¹¹

V nasledujúcich rozhodnutiach už Súdny dvor EÚ používal priamo pojem priemerný spotrebiteľ, za ktorého považoval „*spotrebiteľa, ktorý je v rozumnej miere informovaný a v rozumnej miere pozorný a opatrný.*“¹² Článok 6 ods. 3 smernice Rady č. 76/768/EHS

⁸ Napr. rozsudok Súdneho dvora EÚ, číslo veci: C-373/90.

⁹ Rozhodnutie Vrchného súdu v Prahe sp. zn. 3 Cmo 380/2005 In ONDREJOVÁ, D. *Přehled judikatury ve věcech nekalé soutěže*. 1. vyd. Praha : Wolters Kluwer, 2011, s. 76 – 79.

¹⁰ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 23. 10. 2008, sp. zn. 32 Cdo 4661/2007.

¹¹ Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 2. 2. 1994, Verband Sozialer Wettbewerb „Clinique, číslo veci: C-315/92.

¹² Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 16. 7. 1998, Gut Springenheide GmbH, Rudolf Tusky proti Oberkreisdirektor des Kreises Steinfurt, číslo veci: C-210/96. Ďalej pozri napríklad: rozsudok Súdneho dvora

z 27. júla 1976 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa kozmetických výrobkov¹³ vyžadoval od členských štátov, aby prijali všetky nevyhnutné opatrenia, ktoré zabezpečia, aby na etiketách pri prezentácii na predaj a reklame kozmetických výrobkov bolo zakázané používať formulácie, názvy, obchodné známky, zobrazenia alebo iné znaky, či už v prenesenom význame alebo inak, naznačujúce vlastnosti, ktoré dané výrobky nemajú. Tieto ustanovenia nevyklúčujú aplikáciu vnútroštátnej právnej úpravy, ktorá zakazuje dovoz a obchodovanie s kozmetickým výrobkom, ktorého názov obsahuje výraz *lifting* (napnutie) v prípadoch, keď priemerný, primerane dobre informovaný a primerane všímavý a obozretný spotrebiteľ je týmto názvom uvedený do omylu, pretože verí, že výrobok má vlastnosti, ktoré nemá. Pôvodne anglické slovo *lifting* bolo prijaté do väčšiny európskych jazykov a pri jeho možnom výklade spotrebiteľom je nevyhnutné vziať do úvahy aspekty kultúrne, sociálne a predovšetkým jazykové. Na posúdenie toho, ako toto slovo vníma nemecky hovoriaci spotrebiteľ, nemal Súdny dvor dostatočné podklady, a preto odpoveď na túto otázku ponechal na vnútroštátnom súde.¹⁴

Vo veci, kde Súdny dvor EÚ posudzoval porovnávaciu reklamu originálnych a neoriginálnych náhradných dielov,¹⁵ uviedol, že v prípade, keď čísla tovarov (OEM čísla) výrobcu sú rozlišovacými znakmi v zmysle tohto ustanovenia, ich použitie v katalógoch konkurenčného dodávateľa umožňuje tomuto dodávateľovi získať neoprávnenú výhodu z dobrého mena týchto znakov iba vtedy, ak odkaz na ne má za následok, že v mysli osôb, ktorým je reklama určená, sa vytvorí asociácia medzi výrobcom, ktorého tovary sú takto identifikované, a konkurenčným dodávateľom, takže tieto osoby si spoja dobré meno výrobcu tovarov s tovarmi konkurenčného dodávateľa. Treba zohľadniť celkovú prezentáciu reklamy a typ osôb, ktorým je reklama určená. Súdny dvor EÚ dospel k záveru, že spotrebiteľmi sú v tomto prípade špecialisti, ktorí sú voči takému omylu viac imúnni.¹⁶

České sudy aplikovali inštitút priemerného spotrebiteľa vo viacerých nekalosúťažných rozhodnutiach. V jednom z rozhodnutí Najvyšší súd ČR posudzoval spôsobilosť reklamy uviesť adresátov do omylu a dospel k nasledujúcim záverom: „*funkciou reklamy je stručné a na prvý pohľad upútavajúce oznámenie, ktoré sa môže vyznačovať aj určitou mierou zveličenia či prehánania a môže odkazovať aj na ďalšie podrobné informácie a spôsob, ako ich získať.*“ Ak v danom prípade bol v inzeráte uvedený odkaz na bezplatnú telefónnu linku, kam si môžu záujemcovia volať v súvislosti s bližšími informáciami, nemôže byť – napriek skratkovitému oznámeniu v inzeráte žalovanej – spotre-

zo dňa 13. 1. 2000, Estée Lauder Cosmetics, číslo veci: C – 220/98; rozsudok Súdneho dvora zo dňa 25. 10. 2001, Toshiba Europe GmbH v Katun Germany GmbH, číslo veci: C – 112/99; rozsudok Súdneho dvora zo dňa 19. 9. 2006, Lidl Belgium, číslo veci: C-356/04; rozsudok Súdu prvého stupňa zo dňa 8. 9. 2005, číslo veci: T-178/03 a T-179/03.

¹³ Táto harmonizačná smernica bola zrušená nariadením Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1223/2009, ktoré obsahuje obdobnú úpravu v čl. 20 ods. 1.

¹⁴ Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 13. 1. 2000 vo veci Estée Lauder Cosmetics, číslo veci: C – 220/98.

¹⁵ Článok 3a ods. 1 písm. g) smernice č. 84/450/EHS o aproximácii zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení členských štátov týkajúcich sa klamlivej reklamy.

¹⁶ Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 25. 10. 2001, Toshiba Europe GmbH v Katun Germany GmbH, číslo veci: C – 112/99.

bitel' oklamany' či uvedený do omylu. Ak by na základe inzerátu záujemca (spotrebiteľ) bol presvedčený o výhodnosti uzatvorenia leasingovej zmluvy s konkrétnou leasingovou spoločnosťou, určite by výslovne žiadal splnenie inzerovanej ponuky a overoval by toto splnenie ponuky so znením zmluvných podmienok. Bežný (priemerný) spotrebiteľ si pred uzatvorením leasingovej zmluvy s konkrétnou spoločnosťou starostlivo overí podmienky, za ktorých môže leasing osobného automobilu získať a vezme pritom do úvahy aj ponuky viacerých konkurentov. Nevychádza teda pri vlastných zmluvných úkonoch a písomnej forme lízingovej zmluvy iba z reklamných sloganov a inzerátov, je si dobre vedomý takisto aj nutnosti oboznámiť sa so zmluvnými podmienkami vzťahu, do ktorého vstupuje.

Pri posudzovaní spôsobilosti reklamného oznámenia privodiť ujmu iným súťažiteľom alebo spotrebiteľom ako podmienky naplnenia generálnej klauzuly nekalej súťaže podľa § 44 ods. 1 OBZ, je na mieste vziať do úvahy funkciu reklamy ako takej s prihliadnutím na segment trhu, ktorej sa týka. Reklama totiž nie je to isté, čo obchodná ponuka, a jej účelom je vzbudiť pozornosť a zaujať čo najväčší počet adresátov. Preto je v nej spravidla použité stručné a na prvý pohľad upútavajúce jednoduché reklamné oznámenie (ktoré sa môže vyznačovať aj určitou mierou zveličenia či prehánania). Ak takáto prezentácia obsahuje aj odkazy na podrobné informácie a spôsob, ako ich získať (v tomto prípade odkaz na bezplatnú telefónnu linku, kam môžu záujemcovia volať pre bližšie informácie), tak potom obvykle nie je ani dôvod hľadať v tomto reklamnom oznámení pre jeho „skratkovitosť“ možnosť klamania spotrebiteľa alebo spôsobilosť uviesť ho do omylu. Rozhodujúca je taktiež povaha ponúkaných tovarov alebo služieb a obvyklé správanie potenciálneho záujemcu o ne, a to pre úvahu súdu, či a do akej miery boli reklamné údaje tou okolnosťou, ktorá by možného záujemcu o tovary či služby sama osebe presvedčila o výhodnosti nákupu, resp. odberu inzerovaného tovaru alebo služieb.¹⁷

V reklame na tovary alebo služby bežnej potreby už takmer každý spotrebiteľ očakáva určité reklamné prehánanie a zveličenie, ktorým neuverí.¹⁸ Zveličenie či prehánanie je možné vo všeobecnosti v rámci presvedčovacích reklamných kampaní pripustiť. Miera ich prípustnosti však musí byť vždy posudzovaná vo vzťahu k adresátom, ktorí môžu byť takouto presvedčovacou kampaňou zasiahnutí, vo vzťahu k ich veku, schopnostiam zveličenie odhaliť a sekundárnym dôsledkom presahujúcim rámec ich spotrebiteľského správania, ktoré môže ich vzor ako hlavná postava reklamného spotu, na ktorom je presvedčovacia kampaň založená, následne vyvolať.¹⁹

Vrchný súd v Prahe uviedol, že ak súťažiteľ tvrdí, že jeho výrobky sú najlepšie, vždy tým vlastne zároveň uvádza, že ostatné porovnateľné výrobky konkurencie sú horšie. Treba pripomenúť, že klamlivá reklama podľa § 45 OBZ [takisto však podľa § 50a ods. 2 písm. a) OBZ], ako aj ďalšie skutkové podstaty nekalej súťaže, je koncipovaná ako ohrozovací delikt, a preto postačuje objektívna spôsobilosť údajov vyvolať klamlivú predstavu v okruhu adresátov. Hoci treba počítať s prípustnosťou reklamného prehánania vrátane

¹⁷ Uznesenie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 23 Cdo 2749/2008.

¹⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 30. 5. 2007, sp. zn. 32 Odo 229/2006.

¹⁹ Rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu ČR, sp. zn. 6 As 16/2004.

superlatívnej reklamy, nemožno nijako vylúčiť, že aj v takomto prípade pôjde o nekalosúťažné konanie. Bude tak predovšetkým vtedy, ak je okruh subjektov ponúkajúcich zhodný druh tovaru taký malý, že priemerný spotrebiteľ spozná, s kým sa súťažiteľ vo svojom slogane porovnáva.²⁰

Špecifické postavenie má spotrebiteľ, resp. skôr užívateľ v prostredí internetu. Na priemerného užívateľa internetu, a teda aj potenciálneho návštevníka webových stránok účastníkov je potrebné nazerať ako na vec znalého „spotrebiteľa“. Tento „priemerný“ užívateľ internetu je si zo svojej skúsenosti dobre vedomý dôležitosti každého písmena, číslice a znamienka v označení v akejkoľvek internetovej sieti, a teda aj nevyhnutnosti úplne presného použitia určitého doménového mena na otvorenie ním výhradne požadovaných webových stránok.²¹

Osobitú pozornosť si zaslúži aj rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR,²² v ktorom vyčítal Vrchnému súdu v Prahe, že si zamieňa pojem priemerného a informovaného užívateľa: „...*Pojem informovaný uživatel nelze ztotožňovat s pojmem průměrného uživatele... Pokud se týká výkladu pojmu informovaný uživatel, jehož pohled je zásadní pro vyřešení otázky, zda dochází k porušování práv z průmyslového vzoru, je třeba konstatovat, že ochranu může mít pouze takový zapsaný průmyslový vzor, který nevyvolává u informovaného uživatele odlišný celkový dojem. Vychází se při tom z celkového dojmu podobnosti dvou řešení a nehledí se na rozdíly v podrobnostech. Celkový dojem informovaného uživatele se může lišit od dojmu, kterým průmyslový vzor působí na běžného spotřebitele, neboť informovaný uživatel si může všimnout rozdílů, které pro běžného spotřebitele nejsou vůbec patrné. Pojem informovaný uživatel lze chápat jako pojem označující uživatele, který vykazuje nikoli průměrnou pozornost, ale zvláštní ostražitost, ať už z důvodu své osobní zkušenosti či rozsáhlé znalosti daného odvětví, a kdy přívlastek „informovaný“ naznačuje, že uživatel, ačkoli není návrhářem či technickým odborníkem, zná různé průmyslové vzory existující v dotyčném odvětví, má určitý stupeň znalostí prvků, které tyto průmyslové vzory obvykle obsahují, a v důsledku svého zájmu o dotyčné výrobky vykazuje při jejich užívání relativně vysoký stupeň pozornosti. Pojem informovaný uživatel nelze v žádném případě ztotožňovat s pojmem průměrný spotřebitel, popř. běžný uživatel, běžný spotřebitel, konečný spotřebitel, neboť jde o termíny kvalitativní rozdílné. Celkový dojem je nutné poměřovat očima informovaného uživatele, nikoli např. běžného spotřebitele, neboť u informovaného uživatele se předpokládá, že je schopen si všimnout určitých rozdílů posuzovaných průmyslových vzorů, které u něho vyvolají odlišný celkový dojem.*”

Z uvedených záverov je zřejmé, že v konkrétnej veci je kľúčové posúdenie hľadiska priemerného spotrebiteľa zo strany súdu s ohľadom na skutkové okolnosti jednotlivého prípadu. Problémom slovenskej aplikačnej praxe môže byť silný vplyv subjektívneho vnímania a problematického výkladu právne neurčitých pojmov zo strany súdov. Mantiinely voľnej úvahy súdov pri vymedzení hľadiska priemerného spotrebiteľa sú dané kon-

²⁰ Uznesenie Vrchného súdu v Prahe, sp. zn. 3 Cmo 540/2000.

²¹ Rozhodnutie Vrchného súdu v Prahe, sp. zn. 3 Cmo 460/2005.

²² Rozsudok Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 23 Cdo 2887/2013.

ceptom normatívneho modelu priemerného spotrebiteľa, ktorý vychádza nie z toho, ako sa spotrebiteľ správa, ale z toho, ako by sa správať mal. To znamená, že je to akýsi modelový typ spotrebiteľa, u ktorého sa predpokladá istá miera ostražitosti a kritického prístupu k reklamným taktikám, a podľa neho sa posudzuje i správanie ostatných spotrebiteľov.²³ Normatívne modelu predchádzal model empirický. Súdny na základe sociologických prieskumov napríklad zisťovali, aký pomer (percento) spotrebiteľov by sa dalo oklamať danou reklamnou praktikou. V prípade, ak má vnútroštátny súd problémy v určení podstaty zavádzajúceho výroku alebo reklamného označenia, môže v súlade s vnútroštátnym právom nariadiť vyhotovenie znaleckého posudku, odborného vyjadrenia alebo takýto výrok, resp. reklamné označenie podrobiť prieskumu verejnej mienky spotrebiteľov.²⁴ Na obozretnosť niektorých kategórií spotrebiteľov sú kladné vyššie nároky. Naopak, nižšie nároky na pozornosť sú kladené na kategórie tzv. zvlášť zraniteľných kategórií. Ďalším dôležitým faktorom, ktorý je treba brať do úvahy, je posúdenie toho, čo bolo obchodnou praktikou, ktorá bola spôsobilá ovplyvniť rozhodnutie priemerného spotrebiteľa. Zatiaľ čo pri reklame vo všeobecnosti spotrebiteľ očakáva isté zveličene, v porovnávacej reklame predpokladá skôr objektívne porovnanie tovarov a služieb. Vo všeobecnej rovine platí, že koncept priemerného spotrebiteľa nie je konceptom univerzálnym a výkladovo stálym, ale podlieha vývoju reflektujúcemu hospodárskej zmeny a individuálne okolnosti prípadu.

4. Súčasný stav a očakávaný vývoj právnej regulácie (namiesto záveru)

Napriek tomu, že jadro právnej úpravy nekalej súťaže je obsiahnuté v Obchodnom zákonníku, viaceré časti nekalosúťažnej právnej regulácie sú roztrúsené v množstve právnych predpisov. Z aplikačného hľadiska teda nekalá súťaž nie je regulovaná koherentne. Smernice úniijného práva na úseku ochrany spotrebiteľa síce boli transponované do verejnoprávných predpisov na ochranu spotrebiteľa (najmä do ťažiskového zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa), avšak transpozícia sa zodpovedajúcim spôsobom nepremietla do nekalosúťažnej úpravy v § 44 a nasl. Obchodného zákonníka. Spotrebiteľ má možnosť domáhať sa ochrany svojich práv súdnou cestou, ale aj prostredníctvom orgánov verejnej moci vykonávajúcich dozor nad dodržiavaním právnych predpisov na úseku ochrany spotrebiteľa. Môžeme konštatovať, že spotrebiteľ ako subjekt dotknutý nekalosúťažným konaním disponuje triádou prostriedkov na obranu pred nekalou súťažou spočívajúcich v civilnom práve, prostriedkoch správneho práva, ako aj v ochrane poskytovanej normami trestného práva.²⁵ Je nepochybné, že prostredníctvom súčasnej právnej úpravy nekalej súťaže môžeme postihovať aj niektoré porušenia verejnoprávných predpisov. Vo vzťahu k spotrebiteľom to budú predovšetkým porušenia podľa zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa, ktorý implementuje smernicu o nekalých

²³ HAJN, P. *Komunitárni a české právo proti nekalé soutěži (vybrané kapitoly)*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2010, s. 27.

²⁴ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 16. 7. 1998, sp. zn. C-210/96.

²⁵ STRÉMY, J. Súkromnoprávne prostriedky ochrany spotrebiteľa pred nekalou súťažou. In *Acta facultatis iuridicae Universitatis Comeniana*, 2016, roč. 35, č. 2, s. 217 – 237.

obchodných praktikách. V prípade, ak pôjde o nekalú obchodnú praktiku podľa zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa, zväčša budú súčasne naplnené podmienky generálnej klauzuly nekalej súťaže, a do úvahy prichádza aj súkromnoprávny nekalosúťažný postih protiprávneho konania rušiteľa. Mnohé nekalé obchodné praktiky môžu naplniť osobitné skutkové podstaty nekalej súťaže, najmä klamlivú reklamu (§ 45) a klamlivé označenie tovaru a služieb (§ 46), prípadne vyvolanie nebezpečenstva zámény (§ 47). Niektoré nekalé obchodné praktiky sa však pod osobitné skutkové podstaty nedajú podriaďiť, a napriek tomu ich môžeme považovať za nekalosúťažné (napr. iné formy zakázanej reklamy – reklama zameraná na deti, vyvolávajúca strach a pod.). Právna doktrína nie je jednotná v názore, či spotrebiteľia majú aktívnu vecnú legitímáciu v sporoch z nekalej súťaže.²⁶ Časť autorov v tomto smere argumentuje, že priznanie aktívnej legitímácie právnickým osobám hájiť záujmy spotrebiteľov nevyhnutne predpokladá priznanie aktívnej legitímácie aj spotrebiteľom samotným,²⁷ iní vychádzajú z porovnania dikcie § 54 ods. 1 a § 53 Obchodného zákonníka, ktorý vymedzuje aktívne legitimované subjekty ako „*osoby, ktorých práva boli nekalou súťažou porušené alebo ohrozené...*“, a teda zahŕňa všetky dotknuté subjekty vrátane spotrebiteľov.²⁸ Čo sa týka nárokov, ktorých sa spotrebiteľ môže domáhať, právna doktrína jednotná nie je. Existujú prinajmenšom dve skupiny názorov: 1. spotrebiteľia sa môžu domáhať poskytnutia primeraného zadosťučinenia, náhrady škody a vrátenia bezdôvodného obohatenia (teda nie zdržania sa protiprávneho konania a odstránenia závadného stavu), a to v prípade naplnenia ktorejkoľvek skutkovej podstaty nekalej súťaže, ktorou im bola spôsobená ujma alebo 2. názor, že žalobou proti nekalosúťažnému konaniu sa môže spotrebiteľ domáhať všetkých nárokov (zdržania sa protiprávneho konania, odstránenia protiprávneho stavu, náhrady škody, primeraného zadosťučinenia, ale aj vydania bezdôvodného obohatenia).

Podľa nášho názoru má spotrebiteľ právo domáhať sa žalobou všetkých nárokov v zmysle § 53 Obchodného zákonníka napriek tomu, že zákon *expressis verbis* právnickým osobám priznáva len nárok na zdržanie protiprávneho konania a odstránenie závadného stavu.²⁹

Súkromnoprávne vymáhanie nekalej súťaže je zatiaľ oblasťou, v ktorej dominuje ako žalobca súťažiteľ dotknutý nekalosúťažným konaním iného súťažiteľa. Prípady, keď na strane aktívne vecne legitimovaných subjektov vystupujú spotrebiteľia alebo združenia na ochranu spotrebiteľov, sú mimoriadne ojedinelé, a to napriek tomu, ako sme uviedli, že aj súčasná právna úprava tento postih umožňuje.³⁰ Naďalej sme presvedčení, že ochra-

²⁶ V súčasnosti je na Slovensku registrovaných približne 29 združení na ochranu spotrebiteľov, pričom len niektoré z nich zastupujú spotrebiteľov pred súdmi. Elektronicky dostupné na: <https://www.mhsr.sk/uploads/files/jw4XPySB.pdf>.

²⁷ MUNKOVÁ, J. *Právo proti nekalej súťaži – komentár*. 3. vyd. Praha 2008, s. 108.

²⁸ Bližšie pozri VOZÁR, J. In OVEČKOVÁ, O. *Obchodný zákonník. Komentár*. 1. diel. 3. dopl. a preprac. vyd. Bratislava: Jura Edition, 2012, s. 217.

²⁹ STRÉMY, J. Súkromnoprávne prostriedky ochrany spotrebiteľa pred nekalou súťažou In *Acta facultatis iuridicae Universitatis Comeniana*, 2016, roč. 35, č. 2, s. 217-237.

³⁰ Z publikovaných rozhodnutí všeobecných súdov je zrejmé, že právoplatne bolo dodnes rozhodnutých minimum sporov, pričom Ministerstvo spravodlivosti SR v tejto súvislosti presné štatistiky nevedie.

na spotrebiteľov v rámci nekalej súťaže je žiaduca, ale primárnym cieľom právnej regulácie nekalej súťaže by naďalej mala ostať čistota súťažných vzťahov medzi konkurentmi. V súvislosti s rekodifikáciou právnej úpravy nekalej súťaže teda vyvstáva otázka účelnosti a vhodnosti novej právnej úpravy. Aj keď sme pomerne skeptickí v tom, že by nová právna úprava priniesla značný nárast súkromnoprávneho vymáhania súťažného práva spotrebiteľmi alebo združeniami na ochranu spotrebiteľov, šancu komplexne integrovať právo proti nekalej súťaži do jedného právneho predpisu by sme mali využiť. Smernica o nekalých obchodných praktikách sa vzťahuje na „Business to Consumer” praktiky, avšak ovplyvňuje aj ustanovenia nekalej súťaže v Obchodnom zákonníku, t. j. primárne „Business-to-Business” praktiky s nezanedbateľným efektom alebo dosahom na spotrebiteľa. Fragmentácia právnej úpravy nekalej súťaže spôsobená transpozíciou nekalých obchodných praktík do verejnoprávneho predpisu môže byť odstránená. V rámci jednotnej regulácie nekalej súťaže by bolo vhodné precizovať súlad novej právnej úpravy s úniijným právom, posilniť kolektívne mechanizmy presadzovania práv a taktiež výrazne posilniť a rozšíriť právne prostriedky ochrany pred nekalou súťažou. Popri nových inštitútoch zakotvených v rámci rekodifikácie civilného procesného práva, ako je konanie o abstraktnej kontrole spotrebiteľských zmluvách, Civilný sporový poriadok samostatne vymedzuje konania s ochranou slabšej strany. Hoci nové procesné inštitúty reflektujú aktuálne požiadavky na ochranu spotrebiteľa, očakávame, že ochranu spotrebiteľa bude zákonodarca naďalej zdokonaľovať. Za posledné roky stojíme na pokraji nového fungovania obchodu a trhového prostredia. Mnohé aspekty spotrebiteľského správania v súčasnosti ovplyvňujú algoritmy a umelá inteligencia.³¹ Technologický pokrok znamená zároveň aj to, že trh a hospodárska súťaž na ňom sa bude musieť prispôbiť zásadným zmenám, ktoré prináša, pričom tieto zmeny musí reflektovať aj zodpovedajúca právna regulácia.

Literatúra

- BOHÁČEK, M. In DĚDIČ, K. *Obchodný zákonník – komentár*. Praha : Prospektum, 1997, s. 163. ISBN: 80-7175-059-X
- HAJN, P. *Právo nekalé soutěže*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0923-3
- HAJN, P. *Komunitární a české právo proti nekalé soutěži*. Brno : Masarykova univerzita, 2010, ISBN 978-80-210-5051-8
- KRÁLIČKOVÁ, B. Algoritmický spotrebiteľ a jeho vplyv na súťaž na digitálnom trhu. In VOZÁR, J., ZLOCHA, L. (eds.) *Aktuálne otázky práva hospodárskej súťaže a obchodného práva*. Zborník z konferencie. Bratislava : Ústav štátu a práva SAV, 2018. Elektronický zdroj – CD. ISBN 978-80-973039-3-8
- MATOUŠ, Z. *Zákon o nekalé soutěži*. Praha : Nakladatelství Československý Kompas, 1928
- MUNKOVÁ, J. *Právo proti nekalé soutěži – komentár*. 3. vyd. Praha 2008, s. 108, ISBN 978-80-7179-543-8
- ONDREJOVÁ, D. *Přehled judikatury ve věcech nekalé soutěže*. 1. vyd. Praha : Wolters Kluwer, 2011. ISBN 978-80-7357-670-7

³¹ Blížšie pozri KRÁLIČKOVÁ, B. *Algoritmický spotrebiteľ a jeho vplyv na súťaž na digitálnom trhu*. In VOZÁR, J., ZLOCHA, L. (eds.) *Aktuálne otázky práva hospodárskej súťaže a obchodného práva*. Zborník z konferencie. Bratislava : Ústav štátu a práva SAV, 2018.

- STRÉMY, J. Súkromnoprávne prostriedky ochrany spotrebiteľa pred nekalou súťažou. In *Acta facultatis iuridicae Universitatis Comenianae, 2016*, roč. 35, č. 2, s. 217-237. ISSN 1336-6912
- VOZÁR, J. In OVEČKOVÁ, O. *Obchodný zákonník. Komentár*: 1. diel. 3. dopl. a preprac. vyd. Bratislava : Iura Edition, 2012, s. 217. ISBN 978-80-8078-434-8
- VOZÁR, J., BORGULOVÁ, A. Bezbrehá ochrana spotrebiteľa? In *XXIII. Karlovarské právnické dny*: sborník príspevků z vědecké konference. Praha : Leges, 2015, s. 475-476. ISBN 978-80-7502-078-9
- VOZÁR, J. (ed.) *Karmánov komentár k zákonu proti nekalej súťaži*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 2020, 123 s. ISBN 978-80-224-1817-1
- VOZÁR, J. Ochrana spotrebiteľa v práve proti nekalej súťaži. In *XXVII. Karlovarské právnické dny*: sborník príspevků z vědecké konference. Praha : Leges, 2019, s. 479. ISBN 978-80-7502-359-9
- Rozsudok Súdneho dvora EÚ, číslo veci: C-373/90
- Rozhodnutie Vrchného súdu v Prahe sp. zn. 3 Cmo 380/2005
- Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 2. 2. 1994, Verband Sozialer Wettbewerb „Clinique“, číslo veci: C-315/92
- Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 16. 7. 1998, Gut Springenheide GmbH, Rudolf Tusky proti Oberkreisdirektor des Kreises Steinfurt, číslo veci: C-210/96
- Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 13. 1. 2000, Estée Lauder Cosmetics, číslo veci: C – 220/98
- Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 25. 10. 2001, Toshiba Europe GmbH v Katun Germany GmbH, číslo veci: C – 112/99
- Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 19. 9. 2006, Lidl Belgium, číslo veci: C-356/04
- Rozsudok Súdu prvého stupňa, číslo veci: T-178/03 a T-179/03
- Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 23. 10. 2008, sp. zn. 32 Cdo 4661/2007

Weimarská ústava (2. časť)¹

Hľadanie identity nového štátu

Neumann, J.*

NEUMANN, J.: Weimarská ústava (2. časť). Hľadanie identity nového štátu. Právny obzor, 104, 2021, č. 5. s. 375 – 388. <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2021.5.04>

Weimar constitution (Part 2). Searching for the new state's identity. The main objective of the work is to introduce the Weimar constitution in the historical context of the interwar German republic (1918 – 1933) and at the same time raise the question – which role did this document play in the critical moments of gradual democracy collapse in this state? The second part of the series gives its attention to the process of forming a constitutional identity and defining essential characteristics of the future state.

Key words: Weimar constitution, Hugo Preuß, Reichstag, flag dispute, German Reich (1918 – 1933)

Úvod

Weimarská ústava dodnes patrí k najspornejším ústavným dokumentom 20. storočia. Jej historicko-právne hodnotenie poznamenáva najmä fakt, že nedokázala zabrániť nástupu totalitného nacistického režimu. Časť viny za to niektorí autori pripisujú obsahovým nedostatkom tohto základného dokumentu. Oponenti naopak upozorňujú, že jeho tvorcov tým vystavujeme kritike za udalosti, ktoré nemohli predvídať.

Naším cieľom nie je prihovárať sa v prospech žiadneho z uvedených názorov. Sériou krátkych článkov sa pokúsime obsah Weimarskej ústavy čitateľom priblížiť, a to v konfrontácii s neskorším politickým vývojom medzivojnovej nemeckej republiky. Zameriame sa predovšetkým na priebeh poslaneckých, ako aj odborných diskusií, ktoré sprevádzali formovanie ústavného textu.

Nemecká ríša je republika

Prijatie Weimarskej ústavy predstavovalo v turbulentnom období rokov 1918 – 1919 formálne ukončenie novembrovej revolúcie, ktorá sa tak mohla označiť za úspešnú. Finálnu verziu ústavného dokumentu tvorili dve základné časti. Prvá časť s názvom *Postavenie a úlohy Ríše* definovala charakter štátu a jeho inštitucionálny rámec. Druhá časť nazvaná *Základné práva a povinnosti Nemcov* obsahovala katalóg základných ľudských práv a slobôd.

Poslanci Národného zhromaždenia prijatím ústavy zároveň splnili svoju najdôležitejšiu úlohu. Priebeh rokovaní však odhalil aj výraznú protichodnosť spoločenských predstáv o ideálnej podobe budúceho štátu. Prejavovala sa najmä pri hľadaní odpovedí na kľúčové otázky ústavnej identity.

* JUDr. Jakub Neumann, PhD., Ústav štátu a práva SAV, Bratislava.

¹ Tento príspevok vznikol v rámci projektu APVV-19-0090 *Právna metodológia pre dobu právneho pluralizmu*.

Malo by ísť o štát unitárny alebo federalistický? O štát sociálny alebo socialistický? Parlamentnú alebo prezidentskú formu vlády? Nemeckú ríšu či republiku?

Opakovane sa pritom možno stretnúť s výhradou, že búrlivé poslanecké diskusie nesprevádzala žiadna ucelená teoretická vízia či koncepcia, ktorá by procesu ústavnej tvorby dokázala dodať potrebnú štruktúru.² Prezentované návrhy odzrkadľovali rozmanité – mnohokrát aj neskrývane naivné – svetonázorové postoje, ktoré sa poslanci pokúšali zapracovať do textu ústavy. Ilustratívnym príkladom môže byť poslanec Friedrich Naumann (DDP), poverený zostavením katalógu ľudských práv. Ten sa v pôvodných verziách svojich návrhov snažil do základného dokumentu zakomponovať vety ako: *„kto nepracuje, nech neje“*, *„väčšina rozhoduje“* alebo *„o cudzincov sa staráme tak, akoby sme chceli, aby sa v cudzine starali o nás“*.³

Definitívna podoba územného členenia, štátnych symbolov či rozsahu právomocí jednotlivých orgánov sa tak v záverečnej fáze rokovaní mnohokrát stávala výsledkom akéhosi „kompromisu z kompromisov“, ktorý sa neskôr ukázal byť nevyhovujúcim pre všetky zúčastnené strany. Ako túto skutočnosť v prípade otázok organizácie štátnej moci výstižne vyjadril historik *H. Winkler* (cit.): *„...pre unitaristov bola Ríša nakoniec príliš federalistická, pre federalistov, naopak, príliš unitárna“*.⁴

Na nečakanú prekážku narazil aj pôvodný zámer hľadať inšpiráciu v ústavách západných krajín. Poslancov postupne odrádzali nielen špecifiká zložitého administratívneho členenia bývalej monarchie – a s tým súvisiaca problematika spravodlivej distribúcie právomoci – ale aj čoraz väčší odpor proti samotnému Západu. Objektívne posúdenie vhodnosti francúzskeho, britského či amerického ústavného modelu totiž pre mnohých nebolo možné oddeliť od skutočnosti, že to boli zástupcovia práve týchto krajín, ktorí sa na jednom z parížskych predmetstí predbiehali vo formulácii čo najtvrdších mierových podmienok.

Azda jediným hodnotovým priesečníkom, ktorý v prvej polovici roka 1919 dokázal spojiť poslancov naprieč politickým spektrom, bolo presvedčenie, že Nemecko musí byť republikou. Prejavilo sa to aj na výsledkoch prvých povojnových volieb do Národného zhromaždenia, v ktorých najvyšší počet hlasov pripadol trojlístku demokratických strán (SPD, Zentrum, DDP), otvorene sa hlásiacich k spontánnemu „balkónovému“ vyhláseniu republiky Philippa Scheidemanna. Prakticky jedinou prodemokratickou stranou, ktorá vo svojom programe *a priori* neodmietala návrat k monarchii, bola pravicová Nemecká ľudová strana (Deutsche Volkspartei – DVP) na čele s Gustavom Stresemannom. Jej predstavitelia však opakovane zdôrazňovali, že k prípadnej zmene musí viesť zákonný postup, odvolávajúci sa na vôľu ľudu, a nie násilný vojenský prevrat.⁵

² HAARDT, O., CLARK, CH. Die Weimarer Reichsverfassung als Moment in der Geschichte. In DREIER, H., WALDHOF, CH. (Hrsg.) *Das Wagnis der Demokratie. Eine Anatomie der Weimarer Reichsverfassung*. München: Verlag C. H. Beck, 2018, s. 17 – 18.

³ HASS-ZUMKEHR, U. Die Weimarer Reichsverfassung – Tradition, Funktion, Rezeption. In KÄMPER, H., SCHMIDT, H. (Hrsg.) *Das 20. Jahrhundert. Sprachgeschichte – Zeitgeschichte*. Berlin: De Gruyter Verlag, 1998, s. 233 – 234.

⁴ WINKLER, H. A. *Weimar 1918 – 1933. Die Geschichte der ersten deutschen Demokratie*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2019, s. 100.

⁵ WINKLER, H. A. *Der lange Weg nach Westen. Deutsche Geschichte I. Vom Ende des Alten Reiches bis zum Untergang der Weimarer Republik*. München: C. H. Beck, 2014, s. 392.

V nemeckej verejnosti však dilema medzi monarchiou a republikou v revolučných rokoch prakticky vôbec neexistovala. Spor bol v spoločnosti vedený „iba“ o prívlastok, ktorý bude vznikajúcu republiku charakterizovať. Netreba pritom zvlášť zdôrazňovať, že aj jemný gramatický rozdiel v termínoch *sociálna* a *socialistická* dokázal vytvoriť mohutnú priepasť oddeľujúcu dva hlavné ľavicové tábory. Napriek výrazne sa odlišujúcim predstavám o ideálnej podobe spoločenského usporiadania, sympatie k bývalej monarchii nespájali ani jedného z nich.

Túto paradoxnú zhodu ovplyvnil sled viacerých faktorov. Išlo predovšetkým o prehlbujúcu sa úroveň sociálnej biedy spôsobenú vyčerpávajúcim vojenským konfliktom. Pre mnohých tak pád monarchie neznamenal nič iné než odvrátenie hroziaceho hospodárskeho kolapsu. Týždne predchádzajúce potupnej kapitulácii v Compiègne boli pre živiariu nemeckú verejnosť o to náročnejšie, že na povrch sa postupne vynárali informácie o skutočnej situácii na bojiskách, diametrálne sa líšiace od správ, ktorými obyvateľstvo pravidelne zahlcovala masívna štátna propaganda.

Vzniknuté rozčarovanie a nespokojnosť síce vytvárali iba chabé predpoklady na preklenutie celého radu iných ideologických rozdielov, boli však dostatočne presvedčivým argumentom pri rozhodovaní, či sa historická kapitola cisárskej monarchie definitívne uzavrie. Z rovnakého dôvodu sa v marci roku 1920 nestal úspešným ani pokus o jej oživenie, o čo sa vojenským prevratom pokúsila dvojica bývalých generálov Wolfgang Kapp a Walter von Lüttwitz.

Zámerom obsadenia berlínskej vládnej štvrte bolo odštartovanie destabilizačného procesu, na ktorého konci mala mladá nemecká republika kapitulovať pred masami nespokojného obyvateľstva, pridávajúceho sa na stranu pučistov. Tí ráтали aj s podporou armády, ktorej velenie skutočne odmietlo vydať povel na útok. Generál Hans von Seeckt odmietavý postoj údajne vysvetľoval tvrdením, že *rišska armáda nestrieľa na rišsku armádu*.⁶

S čím však pučisti nepočítali, boli milióny robotníkov po celom Nemecku, ktorí na žiadosť vlády okamžite vstúpili do protestného štrajku. Svojím konaním nielenže po pár dňoch ukončili berlínske nepokoje, ale vyslali aj jasný signál, že o návrat monarchie nestoja.

Definitívnu bodku za nádejou, že by monarchia a cisársky rod Hohenzollerovcov mohol novembrové otrasy predsa len ustáť, dali predstavitelia Dohodových mocností, ktorí vo Versailleskej zmluve obvinili cisára Wilhelma II. z *najťažšieho porušenia medzinárodnej morálky a posvätnosti zmlúv*, pripájajúc aj oficiálnu požiadavku o jeho vydanie na súdnu zodpovednosť.⁷

⁶ „...*Reichswehr schießt nicht auf Reichswehr*“. Bližšie pozri: WINKLER, H. A. *Weimar 1918 – 1933...*, s. 121.

⁷ „...*Die alliierten und assoziierten Mächte stellen Wilhelm II. von Hohenzollern, ehemaligen deutschen Kaiser, unter öffentliche Anklage wegen schwerster Verletzung der internationalen Moral und Heiligkeit der Verträge. Ein besonderer Gerichtshof wird gebildet werden, um den Angeklagten unter Wahrung der wesentlichen Bürgschaften seines Verteidigungsrechtes zu richten*.“ Bližšie pozri: *Der Vertrag von Versailles Friedensvertrag (Teil VII – Strafbestimmungen; Art. 227)*. Frankfurt am Mein : Ullstein GmbH Verlag, 1978, s. 236.

Deklarovaním Nemeckej ríše za *republiku* hneď v prvom článku Weimarskej ústavy však akoby sa potenciál možnej zhody nenávratne vyčerpal. Dokazuje to aj príspevok poslanca Wilhelma Kahla (USPD), ktorý na jednom z úvodných rokovaní ústavného výboru prišiel s návrhom, aby sa republikánsky charakter štátu premietol aj do názvu ústavy, čo by viedlo aj k zmene samotného štátu. Kahl si uvedomoval, že medzi oboma štátmi budú z historických dôvodov aj naďalej existovať mnohé *spojovacie línie* (Verbindungslinien), zmena názvu by však vyjadrovala vôľu o vznik „nového štátu“ ako výsledku suverénneho rozhodnutia ústavodarného zhromaždenia.⁸

Svojím príspevkom Kahl otvoril tému historicko-právnej kontinuity vznikajúcej republiky s bývalou monarchiou. V tomto duchu formuloval svoju odpoveď aj Hugo Preuß, ktorý sa s Kahlovým návrhom nestotožnil. Na rokovaní poslancom zdôraznil, že (cit.) „...*nová ríša je nielen právnym nástupcom tej starej, je s ňou dokonca identická, zmenená je iba ústavná forma*“.⁹ Kategorické stanovisko *otca* Weimarskej ústavy vyvolalo reakcie aj v odborných kruhoch.

Medzi prvými vstúpil do diskusie významný právny vedec a neskorší rektor Univerzity v Kolíne F. Stier-Somlo, ktorý tvrdil, že diskontinuitu predznamenalo už revolučné odstránenie pôvodných ústavných orgánov, keďže spolu s nimi nevyhnutne zanikol aj samotný štát – Nemecká ríša (1871 – 1918).¹⁰ Napriek nezmenenému názvu preto, podľa Stier-Somla, nemožno akceptovať predstavu, že by ústava prijatá novovzniknutým ústavodarným orgánom – Národným zhromaždením – dokázala zachovať kontinuitu štátu, ktorého pôvodný inštitucionálny, no najmä hodnotový obsah sama popiera.

Stier-Somlo tým nevedomky vytvoril aj silný argument proti obvineniam Dohodových mocností, čo počas mierových rokovaní ako prví využili zástupcovia Rakúska. Poukázaním na štátoprávnu diskontinuitu medzi Rakúskom – ako suverénnym štátom – a bývalou rakúsko-uhorskou monarchiou sa kancelár Karl Renner snažil víťazné mocnosti presvedčiť, že nový subjekt na medzinárodnej scéne nemôže niesť vinu za vojnové zločiny svojho štátneho predchodcu. Z hľadiska spravodlivosti by ho preto ani nemal postihnúť trest za agresiu spôsobenú štátom, ku ktorého historickému, politickému a právnemu odkazu sa nikto nehlási. Túto, v skutočnosti neľahkú, medzinárodnoprávnu otázku však zástupcovia Dohodových mocností vyhodnotili iba ako zúfalý politický trik a odmietli jej venovať ďalšiu pozornosť.¹¹

V nemeckom prostredí táto téma aj naďalej rezonovala. V úvode *Komentára* k Weimarskej ústave jej venuje pozornosť aj G. Anschütz, ktorý sa na kontinuitu oboch štátov pokúsil nazrieť očami novembrovej revolúcie. Jej hlavným cieľom, podľa Anschütza, nebola snaha o odstránenie samotného štátu *nemeckého národa* (Staatwesen des deut-

⁸ KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung der Weimarer Reichsverfassung* (Schriften des Bundesarchivs 78). Düsseldorf : Droste Verlag, 2018, s. 417. (2. Sitzung).

⁹ KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung...*, s. 418. (2. Sitzung).

¹⁰ DREIER, H. *Verfassungskontroversen der Weimarer Republik*. In DREIER, H., WALDHOFF, CH. *Weimars Verfassung – Eine Bilanz nach 100 Jahren*. Göttingen : Wallstein Verlag, 2020, s. 17. Pôvodný zdroj: STIER-SOMLO, F.: *Reichs- und Landesstaatsrecht I*, Berlin-Leipzig: Walter de Gruyter & Co, 1924, s. 51.

¹¹ CONZE, E. *Velká iluze – Versailles 1919 a nové uspořádání světa*. Praha : Euromedia Group, 2021, s. 330 – 331.

schen Volkes), ale malo ísť iba o premenu jeho formy v súlade so *všeobecnou vôľou* (Gemeinwille).¹² Anschütz svoju úvahu vyjadruje jednoduchou skratkou – *ústava sa mení, štát zostáva*.¹³

Súčasný nemecký právny teoretik *H. Dreier* v tejto súvislosti konštatuje, že presvedčenie o štátoprávnej kontinuite oboch celkov zdieľala väčšina vedeckých autorít Weimarskej republiky.¹⁴ Okrem spomínaného Huga Preuša a Gerharda Anschütza patrili do tejto skupiny aj Richard Thoma, či kontroverzný právny teoretik Carl Schmitt. Posledný menovaný sa nastolenej otázke venoval aj vo svojom najznámejšom diele *Verfassungslehre*, vydanom v roku 1928. Ústavu v ňom označuje za prejav vedomého rozhodnutia o *usporiadaní celku* (Gesamtgestalt), prijatého konkrétnou *politickou jednotou* (politische Einheit).¹⁵ Schmitt pritom vychádza z predpokladu, že vznik politickej jednoty musí prijatiu ústavy predchádzať. Politickú jednotu preto nemožno považovať za „produkt“ ústavy. Jej zánik alebo podstatná zmena preto nemusí existujúcu politickú jednotu nijakým spôsobom ovplyvniť.¹⁶

V kontexte načrtnutej diskusie sa tým nepriamo pridáva na Anschützovu stranu. Zosobnením *politckej jednoty* by v tomto prípade bola predstava nemeckého národa, ako trvalého štátotvorného subjektu, ktorého identita zostáva, napriek dramatickému politickejmu vývoju, nedotknutá.

Štylisticky kostrbatým spôsobom zakomponovali tento odkaz tvorcovia aj do preambule Weimarskej ústavy, ktorá hneď v úvodnej vete zdôrazňuje jednotu nemeckého ľudu *vo svojich kmeňoch* (in seinen Stämmen). Podľa Anschützovho výkladu má táto nezvyčajná formulácia evokovať pomyselný historický návrat až do obdobia pred rozdelením krajiny medzi dynastické rody (9. – 10. stor.). Zvýraznená tým má byť dlhotrvajúca jednota nemeckého národa na úkor osobitostí (Besonderheiten) odlišujúcich jednotlivé krajiny.¹⁷

Oživujúcim impulzom bolo v tomto smere aj nečakané rozhodnutie poslancov rakúskej Ríšskej rady, ktorí sa ešte v novembri roku 1918 rozhodli pripojiť územie bývalej monarchie k Nemeckej ríši. Spojenie dvoch zanikajúcich a vojnou oslabených monarchií bolo zdanlivo výhodným riešením pre obe zúčastnené strany. Pre tradične katolícke Rakúsko, boriace sa po páde Habsburgovcov s krízou identity, ako aj s hrozbou silnejšieho komunistického hnutia, predstavovalo spojenie s Nemeckou ríšou nádej zažehňania oboch týchto problémov. Pre Nemecko, ktoré počítalo s územnými stratami na konci

¹² ANSCHÜTZ, G. *Die Verfassung des deutschen Reichs vom 11. August 1919 – Ein Kommentar für Wissenschaft und Praxis* (14. Aufgabe). Berlin : Scientia Verlag Aalen, 1987, s. 1.

¹³ Ibidem.

¹⁴ DREIER, H. *Verfassungskontroversen...*, s. 17.

¹⁵ SCHMITT, C. *Verfassungslehre* (11. Aufgabe). Berlin : Ducker & Humblot, 2017, s. 21.

¹⁶ „...es können fundamental neue Formen eingeführt werden, ohne daß der Staat, d. h. die politische Einheit des Volkes aufhört.“ SCHMITT, C. *Verfassungslehre...*, s. 21; Naopak, to čo Schmitt odmieta, je podstatná zmena ústavy realizovaná orgánom delegovaného ústavodarcu (pouvoir constitué), ktorého existencia je s ústavným dokumentom nerozlučne spätá. Zmena či popretie identity ústavného dokumentu zo strany takéhoto orgánu by totiž mala za následok aj jeho zánik. Bližšie pozri: KERVÉGAN, J.-F. *Co s Carlem Schmittem?* Praha : Oikoymenh, 2015, s. 141.

¹⁷ ANSCHÜTZ, G. *Ein Kommentar...*, s. 32; Podobný odkaz v preambule obsahovala aj Ústava Nemeckej ríše z roku 1871, ktorá deklarovala zjednotenie nemeckých krajín do *večného spolku* (ewiges Bund).

mierových rokovaní, bola vidina „zisku“ rozsiahlych oblastí na južných hraniciach z prirodzených dôvodov taktiež prít'azlivá.¹⁸

Paradoxne sa tak napriek vojenskej porážke mohol aspoň čiastočne naplniť pangermánsky sen o *Vel'konemecku* (Großdeutschland), spájajúcom jazykovo a kultúrne spriaznené národy pod jednou strechou.¹⁹

Pripojená krajina mala niesť názov *Nemecké Rakúsko* (Deutschösterreich) a jej súčasťou sa mali stať aj významné pohraničné oblasti s prevahou nemecky hovoriaceho obyvateľstva (napr. Sudety a Tirolsko). S anxiou počítala aj Weimarská ústava, ktorá v článku 61 predvídala okamžité zaradenie zástupcov „nemeckého“ Rakúska do Ríšskej rady ako reprezentačného orgánu spolkových krajín.

Nadšenie, ktoré tento nezvyčajný geopolitický projekt na nemeckej strane vzbudzoval, vyjadruje aj ochota pristúpiť k zmene pôvodnej ríšskej vlajky. Navrhovaná bola výmena trikolór z „čierno-bielo-červenej“ na „čierno-červeno-zlatú“, tak aby sa červená farba, symbolizujúca Rakúsko, ocitla na čestnom mieste v strede. Zástupca „nemeckého“ Rakúska Ludo Hartmann s návrhom okamžite súhlasil. Čierno-červeno-zlatú vlajku označil za symbolický odkaz revolučných rokov 1848 – 1849, počas ktorých sa na parlamentnom zasadnutí v Kostole sv. Pavla (Paulskirche) spoločne prvýkrát stretli reprezentanti rakúskych aj nemeckých krajín.²⁰

No aj napriek súhlasu oboch strán a finalizujúcim prípravám k spojeniu neprišlo, keďže anexiu ešte v roku 1918 rezolútne odmietli všetky Dohodové mocnosti. Hlavným a neskrývaným cieľom versaillských rokovaní malo byť oslabenie nemeckej hegemonie na európskom kontinente, nie jej oživenie v priebehu samotného mierového procesu. Britský minister námorníctva Eric Geddes tento zámer vyjadril prirovnaním Nemecka k „...citrónu, ktorý musí byť vytlačený, až budú jadrá škriptať“.²¹

Nesúhlasné stanovisko bolo obratom zakomponované aj do textu Versailleskej, resp. Saintgermainskej zmluvy, čím sa malo do budúca zabrániť opätovnému otváraniu predmetnej otázky. Podpísaním zmlúv sa nemecká strana zaväzovala uznať nezávislosť Rakúska, pričom akákoľvek zmena tohto stavu bola podmienená predchádzajúcim súhlasom Spoločnosti národov.²² Nič na tom nezmenil ani fakt, že najmä Rakúsko takýto prístup bez akýchkoľvek vysvetlení oberal o možnosť využitia *práva národov na sebaurčenie*, ktorého presadenie patrilo k hlavnej agende amerického prezidenta Woodrowa Wilsona.²³

¹⁸ Versailleská mierová zmluva Nemeckú ríšu nakoniec pripravila o jednu sedminu pôvodného územia a jednu desatinu pôvodného obyvateľstva. Bližšie pozri: WINKLER, H. A. *Weimar 1918 – 1933...*, s. 91.

¹⁹ Vojenskou agresiou sa o jeho naplnenie počas 2. svetovej vojny pokúšalo aj nacistické Nemecko, k čomu mala dopomôcť aj zmena štátneho názvu. Neoficiálne označenie *Tretia ríša* (Drittes Reich) bolo v roku 1943 nahradené oficiálnym názvom *Vel'konemecká ríša* (Großdeutsches Reich).

²⁰ KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung...*, s. 652 (36. Sitzung).

²¹ CONZE, E. *Velká iluze...*, s. 152.

²² „...Deutschland anerkennt die Unabhängigkeit Österreichs und wird sie streng in den durch den gegenwärtigen Vertrag festgesetzten Grenzen als unabänderlich beachten, es sei denn mit Zustimmung des Rates des Völkerbundes.“ Bližšie pozri: *Der Vertrag von Versailles Friedensvertrag (Teil III – Politische Bestimmungen für Europa; Art. 80)*, s. 173.

²³ Vzniknuté rozhorčenie osvetľuje, prečo sa v prevažnej časti rakúskej spoločnosti stretlo oznámenie o pripojení („anšluse“) Rakúska k Nemeckej ríši v roku 1938 s pozitívnymi reakciami, a to aj napriek tomu, že

Sklamanie nemeckej verejnosti bolo značné. Umocňovala ho aj skutočnosť, že s pripojením Rakúska súhlasila väčšina politických predstaviteľov, čo spôsobilo, že verejná mienka nebola oslabená kritikou nesúhlasného tábora. Neoblomný prístup Dohodových mocností v spoločnosti iba zintenzívil paranoju, že skutočným cieľom vyjednávani nie je iba poníženie, ale aj snaha o definitívne zničenie nemeckého národa. Politické elity preňho našli vyjadrenie v skratke – *finis Germaniae*.

S rovnakou nevôľou vnímala neúspech pripravovanej anexie aj konzervatívna časť poslancov, ktorá však počítala s tým, že spolu so zamietavým stanoviskom Dohodových mocností zanikla aj požiadavka na zmenu ríšskej vlajky. Hugo Preuß, ktorý sa tejto otázke v pôvodných ústavných návrhoch vôbec nevenoval, však trval na ponechaní „čierno-červeno-zlatej“ kombinácie ako oficiálnych farieb Weimarskej republiky. V revolučnej trikolóre nachádzal vyjadrenie nielen demokratických a liberálnych myšlienok, ale aj národnej jednoty, neskalej pruskou dominanciou a rozdeľovaním spoločnosti na základe šľachtického pôvodu.²⁴ Reakcia na seba nenechala dlho čakať.

Poslanec Wilhelm Kahl (DVP) Preuša upozornil, že pod ríšskou „čierno-bielo-červenou“ vlajkou ešte nedávno zomierali nemeckí vojaci na bojiskách, a preto je zachovanie pôvodných farieb vecou národnej hrdosti.²⁵ V podobnom duchu do diskusie vstúpil aj poslanec Clemens von Delbrück (DNVP), ktorý si okamih zjednotenia nemeckých krajín z roku 1871 osobne pamätal. Rozlúčiť sa s farbami, ktoré tento radostný okamih zosobňujú, by považoval za odtrhnutie *kúska srdca* nemeckého ľudu.²⁶

V rozprave zaznievali aj názory preferujúce vytvorenie úplne novej vlajky. Poslanec Hermann Kahmann (SPD) navrhoval červenú vlajku s bielymi hviezdami, čo odôvodnil požiadavkou Spojených štátov na vytvorenie ústavy podľa vzoru amerického náprotivku. Zbytočne tým však iba prilial olej do ohňa. V rozhorčenej reakcii poslanci navrhli, že ak si chce americká strana takýmto spôsobom diktovať podmienky, potom by na seba Kongres mohol pokojne prevziať celú zodpovednosť za prípravu novej ríšskej ústavy.²⁷

Ešte v zárodku sa pokúsil vznikajúcu roztržku utlmiť poslanec Erich Koch-Weser (SPD), ktorý presadzoval, aby sa vyriešenie tejto otázky odsunulo až na obdobie po prijatí základného dokumentu. V súčasnosti by totiž akékoľvek riešenie mohlo privodiť iba neželaný *rozkol národa* (Zerklüftung der Nation), o ktorý nemá nikto záujem.²⁸ Svojím postrehom trafil klince priamo po hlavičke.

V záverečnom hlasovaní síce dokázali liberálne strany presadiť Preušov pozmenený návrh, spor sa tým však iba vyostřil. Dopomohol tomu aj nešikovný pokus o nájdenie

išlo fakticky o vojenskú inváziu. Nadšené víťanie presúvajúcich sa oddielov okupantskej armády zo strany rakúskeho obyvateľstva vytvorilo základ pomenovania tohto nezvyčajného konfliktu ako tzv. *Kvetinovej vojny* (Blumenkrieg).

²⁴ LLANQUE, M. Die Weimarer Reichsverfassung und ihre Staatssymbole. In DREIER, H., WALDHOFF, CH. (Hrsg.) *Das Wagnis der Demokratie – Eine Anatomie der Weimarer Reichsverfassung*. München : C. H. Beck, 2018, s. 89.

²⁵ KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung...*, s. 650., (42. Sitzung).

²⁶ KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung...*, s. 651. (42. Sitzung).

²⁷ KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung...*, s. 421., (3. Sitzung).

²⁸ KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung...*, s. 651. (42. Sitzung).

kompromisu, ktorý v ústave ponechával aj pôvodnú, monarchistickú (čierno-bielo-červenú) vlajku. Tá mohla byť v mierne upravenej podobe naďalej využívaná na obchodných lodiach vďaka ľahkej viditeľnosti bieleho stredového pruhu na širom mori.²⁹

Ústavná nejednotnosť štátnych symbolov iba umocnila rozdelenie spoločnosti. Vznikol tzv. *vlajkový spor* (Flaggenstreit), ktorý negatívne poznamenal celé nasledujúce obdobie existencie Weimarskej republiky.

Ľhneď po prijatí ústavy prejavilo nespokojnosť so štátnou symbolikou velenie armády, ktoré sa nikdy nesnažilo skrývať svoje nacionalistické a konzervatívne zmýšľanie. Zatiaľ čo po roku 1918 to bola jeho manifestáciou násilnícka horlivosť, s akou jednotky potláčali akékoľvek ľavicové nepokoje, po prijatí Weimarskej ústavy sa k tomu pridal aj odmietavý postoj časti dôstojníckeho zboru zložiť prísahu na oficiálnu „čierno-červeno-zlatú“ vlajku.³⁰

Nemenej vyostrenú podobu mal *vlajkový spor* aj v samotnej spoločnosti. Postarali sa o ňu najmä predstavitelia krajne pravicových strán (DNVP, NSDAP), ktorí využívali oficiálnu ríšsku vlajku na označenie svojich liberálnych odporcov, vyjadrujúc tak dešpekt aj k samotnej republike.³¹ Svoju propagandu šírili najmä prostredníctvom pútavých (predvolebných) plagátov, ktorých posolstvo bolo jednoduché – zdôrazňoval sa kontrast medzi mocnou Nemeckou ríšou pred rokom 1918 a stavom, v ktorom sa rovnaký štát ocitol po novembrovej revolúcii. Prirodzene, za vinníkov v tomto tradičnom nacionalistickom naratíve neboli označení aktéri zodpovední za rozpútanie svetového konfliktu, ale skupiny, podieľajúce sa na jeho ukončení – liberáli a sociálni demokrati.

Jednoduché farebné odlišenie oboch trikolór sa v relatívne krátkom čase skutočne dokázalo stať symbolom spoločenského rozkolu, pred ktorým Erich Koch-Weser poslancov márne varoval. Do nezávideniahodnej pozície sa oficiálna ríšska vlajka dostala aj z dôvodu, že s ňou jej odporcovia dokázali umne stotožniť všetky negatíva, ktoré hospodársky nepriaznivé obdobie po roku 1918 prinieslo. Naopak, monarchistická čierno-bielo-červená vlajka zostala pred takouto nespokojnosťou neprávom uchránená a v nemalej časti spoločnosti tak mohla aj naďalej evokovať stratenú národnú hrdosť.³²

Štátna symbolika bola od prvých rokov existencie republiky vystavená enormnému tlaku. Prejavoval sa najmä vo forme znevažovania a hanlivých poznámok namierených

²⁹ Aby prišlo k odlišeniu „obchodnej vlajky“ od pôvodnej monarchistickej vlajky, čierno-bielo-červenú trikolóru dopĺňala v ľavom vnútornom rohu zmenšená verzia oficiálnej – „čierno-červeno-zlatej“ ríšskej vlajky.

³⁰ WINKLER, H. A. *Weimar 1918 – 1933...*, s. 114.

³¹ Stojí za zmienku, že aj nacistická vlajka (čierna svastika v bielom kruhu na červenom podklade) zámerne využívala pôvodnú monarchistickú trikolóru ako symbolu bývalej vojenskej veľmoci. Naopak, Spolková republika Nemecko sa po 2. svetovej vojne (1949) vrátila k „čierno-červeno-zlatej“ vlajke, hlásiac sa tak k demokratickému odkazu medzivojnovej republiky.

³² Z týchto dôvodov krajná pravica neskôr prehodnotila svoj pôvodný nesúhlas a zmenu vlajok dokonca uvítala. Podobný postoj zaujal aj Adolf Hitler, ktorý v diele *Mein Kampf* píše, že (cit.) „...z hĺbky srdca by sme mali ďakovať osudu za to, že milostivo uchránil najslávnejšiu vojnovú vlajku všetkých čias pred tým, aby bola používaná ako plachta najhanebnejšej prostitúcie. Súčasná ríša, predávajúca seba aj svojich občanov, nesmie nikdy používať čestnú, čierno-bielo-červenú vlajku hrdinov.“ Bližšie pozri: HITLER, A. *Mein Kampf*. München : Eher Verlag, 1943, s. 554.

proti oficiálnym ríšsky farbám. V roku 1922 sa tento problém pokúsil legislatívnu cestou vyriešiť Ríšsky snem. Výsledkom bola časť *zákona o ochrane republiky* (Republik-schutzgesetz), ktorá za skutok „hanenia ríšskych farieb“ hrozila porušovateľom až päť-ročným väzením, resp. pokutou do jedného milióna mariek.³³ Parlament tým preukázal ochotu brániť Weimarskú republiku pred jej najradikálnejšími odporcami. Očakávaný efekt sa napriek prejavenej snahe nikdy nedostavil.

Súdy zaujali k vynucovaniu predmetného zákona zdržanlivý postoj a k udeľovaniu tvrdých sankcií nikdy nepristúpili.³⁴ Za hanenie ríšskej vlajky pokrikom „čierna-červená-hovno“ (schwarz-rot-Scheiße) mohol páchatel počítat' s najprísnejšou pokutou 30 mariek, či dokonca priamo s oslobodzujúcim rozsudkom.³⁵

S miernymi trestami vyviazla iba dva roky po prijatí zákona aj celá desiatka obvine-ných strojcov tzv. pivného puču, ktorého cieľom malo byť zvrhnutie republikánskej vlády a nastolenie nacistického režimu. Pre pučistov bol vzorom úspech Benita Mussoliniho a jeho „pochodu na Rím“, ktorý sa v roku 1922 stal dramatickým predvojom nasledujúceho fašistického štátneho prevratu. Avšak na rozdiel od talianskych náprotivkov sa revolučný marš nemeckých vzbúrencov skončil nekompromisným policajným zásahom už v jednej z mníchovských ulíc.

Hlavného aktéra – Adolfa Hitlera v nasledujúcom procese bavorský sudca Georg Neithardt síce uznal vinným z *vlastizrady* (Hochverrat), udelil mu však najnižší možný trest 5 rokov (a pokutu 200 mariek) s perspektívou rýchleho prepustenia. V rozhodnutí pritom nevyužil § 9 zákona o ochrane republiky, ktorý v prípade cudzích štátnych príslušníkov počítal s ich okamžitým vyhostením.³⁶ Sudca pučistov dokonca nepriamo pochválil, keď v odôvodnení rozhodnutia ozrejmil, že spáchaný čin bol (cit.) „...vykonaný z čistého vlastenectva a najušľachtilejších pohnútok“.³⁷

Podobnými vyjadreniami, ako aj udeľovaním nízkych trestov v prípadoch zjavných pokusov o štátny prevrat súdy často zakrývali vlastný nesúhlas s výsledkami novembrovej revolúcie. Svojou pasivitou tak vytvárali protiváhu snahám o zakotvenie funkčných obranyschopných prvkov do ústavného systému nového štátu.

S porevolučným politickým vývojom vyjadrovala čoraz väčšiu nespokojnosť aj nemecká verejnosť. Opätovne bola na to využívaná symbolika ríšskych farieb. Priamočiarym vyjadrením týchto pocitov bol priebeh osláv zvolenia poľného maršala Paula von Hindenburga za ríšskeho prezidenta v roku 1925, ktorého volebné heslo bolo veľavravné – *der Retter* (záchranca). Davy nadšencov vítali „hrdinu od Tannenbergu“ na námestiach

³³ Hlavným dôvodom prijatia zákona o ochrane republiky (RGBl. I s. 585) bol atentát na ríšskeho ministra zahraničných vecí Walthera Rathenaua zo dňa 24. júna 1922.

³⁴ LLANQUE, M. Die Weimarer Reichsverfassung... In DREIER, H., WALDHOFF, CH. (Hrsg.). *Das Wagnis der Demokratie...*, s. 101.

³⁵ WINKLER, H. A. *Der lange Weg...* s. 427.

³⁶ Gesetz zum Schutze der Republik (§9) – „(...) gegen Ausländer ist auf Ausweisung aus dem Reichsgebiete zu erkennen. Zuwiderhandlungen gegen diese Anordnungen werden mit Gefängnis bestraft.“

³⁷ „...Das Gericht ist zu der Überzeugung gelangt, dass die Angeklagten bei ihrem Tun von rein vaterländischem Geiste und dem edelsten selbstlosen Willen geleitet waren.“ Bližšie pozri: STEGER, B. Der Hitlerprozess und Bayerns Verhältnis zum Reich 1923/24. In *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 1977, 25. Jahrgang, Heft 4, s. 465.

s cisárskymi čierno-bielo-červenými vlajkami, vyjadrujúc tak nostalgickú radosť z návratu reprezentanta „starého poriadku“ a prekonania novembrového omylu, ktorý Nemeckú ríšu premenil na vazalský štát západných mocností.³⁸

Očakávania, že by ríšska hlava štátu dokázala napraviť vychýlený smer historického vývoja, neboli v mysliach obyvateľstva iba doznievajúcim reliktom z čias monarchie. Zodpovedal tomu aj atypicky konštruovaný model parlamentnej formy vlády počítajúci s posilneným postavením hlavy štátu.

Úmyslom tvorcov Weimarskej ústavy bolo, aby ríšsky prezident vytváral protiváhu dominantnému parlamentu, ktorého význam posilnila reforma volebného práva z roku 1918. Tá priniesla zrušenie dlhodobo kritizovaného volebného systému tzv. troch tried (Dreiklassenwahlrecht), ktorý rozdeľoval voličov (mužov) podľa výšky odvedených daní a oslaboval tak váhu hlasu najchudobnejšej časti obyvateľstva.³⁹ V reforme volieb do Ríšskeho snemu stanovila pravidlá pomerného volebného systému, garantovala volebné právo ženám a znížila vekovú hranicu pre jeho uplatnenie z 25 na 20 rokov. Voličská základňa sa tým okamžite rozrástla o ďalších vyše 20 miliónov oprávnených voličov.

Ríšskemu snemu tak parlamentné voľby dodávali enormnú demokratickú legitimitu, čo u niektorých poslancov vzbudzovalo obavy. Ako odstrašujúci príklad použil Bruno Ablaß (DDP) ústavný systém tretej Francúzskej republiky, v ktorom sa, podľa jeho názoru, stáva parlament ihneď po voľbách *všemocným* a *nekontrolovateľným* orgánom.⁴⁰ Narážal tým na závislosť výkonných orgánov (vlády a prezidenta) od vôle parlamentu, ktorý im mohol zverenú moc kedykoľvek odňať. Ablaßove obavy mal aj Hugo Preuß.

Pri riešení tejto otázky hľadal inšpiráciu v dielach právneho teoretika Roberta Redsloba, zameriavajúceho sa práve na kritiku ústavného systému tretej Francúzskej republiky.⁴¹ Redslob nesúhlasil s podriadenosťou všetkých štátnych orgánov parlamentu, ktorému je tým dovolené presadiť vlastnú vôľu bez ohľadu na následky. Redslob takýto model nazval tzv. *nepravým parlamentarizmom* (unechten Parlamentarismus), čo však vnímal iba ako eufemistické pomenovanie pre *parlamentný absolutizmus*, resp. *diktatúru parlamentu*.⁴²

³⁸ Výnosom zo dňa 12. marca 1933 nariadil prezident Hindenburg opätovné vyvesovanie monarchistických „čierno-bielo-červených“ vlajok spoločne s nacistickými vlajkami. Výnos mal zostať v platnosti dovtedy, kým nepríde k ukončeniu „vlajkového sporu“ a definitívnemu rozhodnutiu, ako bude štátna vlajka vyzerat'. Bližšie pozri: DREIER, H. *Verfassungskontroversen...*, s. 17.

³⁹ Bohatí obyvatelia s najvyššími odvodmi patrili do prvej triedy, najchudobnejší obyvatelia do poslednej, tretej triedy. Každá z tried si následne zvolila rovnaký počet voliteľov (Wahlmänner), ktorých hlasovanie rozhodlo o tom, kto sa v rámci volebného obvodu stane poslancom v Ríšskom sneme. Vznikala tým nerovnosť vo váhe odovzdaných hlasov, keďže volitelia „prvej triedy“ reprezentovali približne 5 % majetných voličov, zatiaľ čo rovnaký počet voliteľov „tretej triedy“ reprezentoval približne 80 % voličov z nižších sociálnych vrstiev, ktorým zákon navyše negarantoval ani tajnosť volieb. Bližšie pozri aj: MOMMSEN, H. *Die verspielte Freiheit – Aufstieg und Untergang der Weimarer Republik*. Berlin : Ullstein Buchverlage GmbH, 2018, s. 93 – 96.

⁴⁰ KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung...*, s. 560., (22. Sitzung).

⁴¹ KAISER, A.-B. *Die Verfassung der Krisenrepublik*. In DREIER, H., WALDHOFF, CH. (Hrsg.), cit. d., s. 180 – 182.

⁴² FREITAG, C. *Das parlamentarische Regierungssystem Mecklenburg-Schwerins unter der Weimarer Reichsverfassung* (Inauguraldissertation), 2010, s. 30. Bližšie pozri aj: REDSLOB, R. *Die parlamentarische Regierung in ihrer wahren und in ihrer unechten Form*. Tübingen : Mohr, 1918, 186 s.

V skutočnom (pravom) parlamentarizme je úlohou zákonodarcu určovanie *všeobecnej politiky* (allgemeine Politik), v ktorej rámcoch musí byť vláde, naopak, umožnený slobodný výkon moci. V prípade konfliktu oboch orgánov musí, podľa Redslovej teórie, prísť k návratu moci pôvodnému zdroju – ľudu, ktorý rozdá „politické karty“ nanovo. Postarať by sa o to mal štátny orgán so špecifickou arbiterskou pôsobnosťou, ktorý vznikajúci konflikt (medzi parlamentom a vládou) včas identifikuje, parlament rozpustí a iniciuje nové voľby. Na to je však potrebná nielen nezávislosť takéhoto orgánu, ale aj rovnako silná legitimita akou disponuje samotný parlament.

Redslove úvahy mali počas rokovaní ústavného výboru veľký ohlas. Varovania pred *parlamentným absolutizmom* si poslanci spájali najmä s rizikom rastúcej popularity radikálnej ľavice, ktorej členovia by v Ríšskom sneme mohli v budúcnosti obsadiť väčšinu kresiel a paralyzovať tak najdôležitejší orgán v štáte.⁴³ Z týchto dôvodov predstavovalo vytvorenie kontrolnej poistky pred hrozbou znefunkčnenia ústavného systému racionálny krok, ktorý nikto nespochybňoval.

Na základe uvedených pohnútok bola do Weimarskej ústavy zapracovaná priama voľba hlavy štátu a v zmysle čl. 25 aj právomoc prezidenta rozpúšťať Ríšsky snem.⁴⁴ Ojedinelým kritickým hlasom bol v tejto diskusii príspevok poslanca Gustava Fischera (SPD), ktorý síce nerozporoval existenciu prezidentskej právomoci rozpúšťať Ríšsky snem, nepozdávala sa mu však široká diskrecia, ktorá bola hlave štátu v tomto prípade poskytnutá. Ríšsky prezident totiž, v zmysle čl. 25 Weimarskej ústavy, mohol parlament rozpustiť kedykoľvek.⁴⁵ Obmedzený bol iba dôvodmi rozpustenia, ktoré nemohol využiť opakovane. Poslanec Fischer upozornil Preuβa, že takto formulovaná právomoc dodáva ríšskemu prezidentovi väčšiu silu, než akou pôvodne disponoval samotný cisár.⁴⁶ Tomu v zmysle čl. 24 ústavy z roku 1871 taktiež prislúchala právomoc rozpúšťať parlament, avšak iba na výslovnú žiadosť Ríšskej rady, s ktorou cisár následne vyjadroval súhlas.⁴⁷

Preuβ akúkoľvek kritiku odmietol. Na margo prezentovanej námietky uviedol, že v súlade s teóriou mocenského vyváženia bola obdobná právomoc poskytnutá aj Ríšskemu snemu, ktorý by prípadnému zneužívaniu čl. 25 mohol kedykoľvek efektívne zabrániť. Preuβ tým mal na mysli právomoc Ríšskeho snemu vyhlásiť dvojtretinovou väčšinou ľudové hlasovanie o odvolaní prezidenta, ktorého prostredníctvom by parlament dokázal hlavu štátu predčasne zbaviť funkcie. Vo svojej reakcii však opomenul spomenúť, aký následok by neúspech, resp. nedostatočná účasť na takomto hlasovaní Ríšske-

⁴³ KAISER, A.-B. *Die Verfassung...*, s. 181 – 182.

⁴⁴ Funkčné obdobie ríšskeho prezidenta malo byť podľa prvého návrhu Weimarskej ústavy až 10-ročné. Neskôr prišlo k úprave a dĺžka funkčného obdobia bola stanovená na 7 rokov. Bližšie pozri: PREUSS, H. *Das Verfassungswerk von Weimar*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2015, s. 540.

⁴⁵ Anschütz v Komentári pripustil dokonca aj možnosť rozpustenie Ríšskeho snemu ihneď po voľbách, teda ešte pred uskutočnením prvého oficiálneho zasadnutia. Bližšie pozri: ANSCHÜTZ, G. *Ein Kommentar...*, s. 196; Skúmaniu totožnosti dôvodov vedúcich k rozpusteniu Ríšskeho snemu sa bližšie venoval Carl Schmitt. Bližšie pozri: SCHMITT, C. *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924 – 1954* (4. Auflage). Berlin : Duncker&Humblot, 2003, s. 13 – 28.

⁴⁶ PREUSS, H. *Das Verfassungswerk...*, s. 227 (19. Sitzung).

⁴⁷ Ríšsky snem bol v období rokov 1871 – 1918 rozpustený cisárom celkovo štyrikrát (1878, 1887, 1893, 1906).

mu snemu priniesla. Viedla by totiž k jeho obligatórnemu rozpusteniu, zatiaľ čo ríšskemu prezidentovi by zabezpečil obnovenie 7-ročného mandátu.⁴⁸

Preußov sebavedomý prístup pramenil v presvedčení, že sa mu skutočne podarilo naplniť Redslobovu teóriu o nutnosti existencie dvoch rovnocenných najvyšších štátnych orgánov, vytvárajúcich stabilnú mocenskú rovnováhu (Gleichgewicht).⁴⁹ V procese prípravy Weimarskej ústavy sa tým dopustil jedného z najväčších omylov.

Očakávaná dominancia Ríšskeho snemu sa čoskoro ukázala byť iba teoretickou chimérou, a nie triezvym odhadom politickej reality. Už po prvých parlamentných voľbách v roku 1920 sa Ríšsky snem premenil na nesúrodú mozaiku ideologicky vyhranených strán, ktorých predstavitelia neprejavovali prehnajúcu ochotu vzájomne spolupracovať. Nešlo pritom iba o kolíziu krajne ľavicových a pravicových myšlienok, ktorý parlamentu znemožňoval riadne fungovanie. Dôvodom bola aj vysoká fragmentácia poslaneckého zboru, ktorú spôsobovala chýbajúca uzatváracia klauzula.⁵⁰ Tá by síce neutlmila prítomné hodnotové rozpory, dokázala by však marginálne politické strany udržať mimo parlamentnej arény, čím by sa prirodzene znížil tlak na vytváranie množičných koalícií.

Práve absencia uzatváracej klauzuly, ktorá bola tvorcami Weimarskej ústavy označená za *nedemokratickú*, spôsobila, že v období rokov 1919 – 1933 získali aspoň jeden mandát reprezentanti 29 rôznych politických strán. Nebolo preto ničím výnimočným, že v snahe o dosiahnutie parlamentnej väčšiny muselo opakovane prichádzať k spájaniu piatich až šiestich politických strán (1925, 1928). Vznikali aj tzv. *velké koalície* (Große Koalitionen), ktorých súčasťou boli tak ľavicové (SPD, Zentrum, DDP), ako aj pravicové strany (DVP).⁵¹ Pohnútkou pritom v žiadnom prípade nebola ich „hodnotová rezonancia“, ale iba pragmatická snaha o oddialenie ďalších parlamentných volieb. Napriek tomu sa vláda podporená parlamentnou väčšinou stala vo Weimarskej republike výnimkou potvrdzujúcou pravidlo. Ilustruje to fakt, že počas jej 14-ročnej existencie sa pri moci vystriedalo celkovo dvadsať vládných zoskupení, z ktorých iba dve boli podporené parlamentnou väčšinou (1919, 1923).⁵²

Ríšsky snem si pozíciu vedome oslaboval aj prijímaním tzv. zmocňovacích zákonov (Ermächtigungsgesetze), ktoré vládu splnomocňovali na vydávanie opatrení s mocou zákona. S faktickým presunom zákonodarnej činnosti na iný štátny orgán Weimarská ústava vôbec nepočítala. Napriek tomu nebolo prijímanie zmocňovacích zákonov pre poslancov novinkou. Obdobným spôsobom (sub)delegoval Ríšsky snem vlastnú právomoc na vládu aj počas prvej svetovej vojny. Vláde mali zmocňovacie zákony poskytnúť

⁴⁸ PREUSS, H. *Das Verfassungswerk...*, s. 65, 228; Podstatným rozdielom vo využití oboch právomocí je aj nutnosť Ríšskeho snemu dosiahnuť pri hlasovaní dvojtretinovú väčšinu, zatiaľ čo ríšskeho prezidenta takáto podmienka nelimitovala.

⁴⁹ „...der echte Parlamentarismus setzt nämlich zwei einander wesentlich ebenbürtige höchste Staatsorgane voraus (...)“ Bližšie pozri: PREUSS, H. *Das Verfassungswerk...*, s. 147 – 148.

⁵⁰ FABIO, U. D. *Die Weimarer Verfassung*. München : C. H. Beck, 2018, s. 131 – 133; pre získanie jedného mandátu bolo potrebných približne 60 000 odovzdaných hlasov.

⁵¹ Podporu „veľkej koalície“ získali vlády Gustava Stresemanna (1923) a Hermanna Müllera (1928).

⁵² V kritickom období rokov 1919 – 1923 sa pri moci vystriedalo celkovo deväť vlád.

možnosť rýchlej reakcie v situáciách, pri ktorých by dlhší „reakčný čas“ Ríšskeho snemu nemusel byť postačujúcim nástrojom na ich zvládnutie.

V období Weimarskej republiky boli zmocňovacie zákony prijímané dvojtretinovou väčšinou, čím z hľadiska právnej sily získavali kvázi ústavný charakter. Pre vládu bolo pri ich uplatňovaní limitujúcim prvkom iba časové obmedzenie platnosti, stanovené Ríšskym snemom. Ten v zmocňovacích zákonoch vždy špecifikoval aj ich tematické zameranie, často však natoľko vágne, že ich uplatnenie bolo takmer bezhraničné.⁵³ Ríšsky snem prijal v období rokov 1919 – 1927 celkovo osem zmocňovacích zákonov. Nepriamo sa tým pripravoval o možnosť zasahovať do kľúčových rozhodovacích procesov, čím v očiach verejnosti význam tohto ústavného orgánu nevyhnutne klesal. Postupne sa tým odhaľovala aj nefunkčnosť Redslobovej vízie o dosiahnutí *rovnováhy* (Gleichgewicht) medzi ústavnými orgánmi.

Čoraz evidentnejšia neschopnosť Ríšskeho snemu naplniť svoj pôvodný potenciál viedla k tomu, že sa ťažisko mocenského rozhodovania začalo presúvať na stranu ríšskeho prezidenta, pre ktorého verejnosť okamžite našla priliehavé pomenovanie – *Ersatzkaiser* (náhradný cisár).

Pokračovanie: *V tretej časti série o Weimarskej ústave priblížime postavenie a právomoci ríšskeho prezidenta. Zhodnotíme tiež špecifiká prístupu k výkonu prezidentskej funkcie Friedricha Eberta (1919 – 1925) a Paula von Hindenburga (1925 – 1934).*

Literatúra

Monografie

- ANSCHÜTZ, G. *Die Verfassung des deutschen Reichs vom 11. August 1919 – Ein Kommentar für Wissenschaft und Praxis* (14. Auflage). Berlin : Scientia Verlag Aalen, 1987, 800 s.
- CONZE, E. *Velká iluze – Versailles 1919 a nové uspořádání světa*. Praha : Euromedia Group, 2021, 464 s.
- Der Vertrag von Versailles Friedensvertrag*. Frankfurt am Mein : Ullstein GmbH Verlag, 1978, s. 236
- DREIER, H., WALDHOFF, CH. (Hrsg.) *Das Wagnis der Demokratie – Eine Anatomie der Weimarer Reichsverfassung*. München : C. H. Beck, 2018, 424 s.
- DREIER, H., WALDHOFF, CH. *Weimars Verfassung – Eine Bilanz nach 100 Jahren*. Göttingen : Wallstein Verlag, 2020, 398 s.
- FREITAG, C. *Das parlamentarische Regierungssystem Mecklenburg-Schwerins unter der Weimarer Reichsverfassung* (Inauguraldissertation). Rostock : Juristische Fakultät der Universität Rostock, 2010, 206 s.
- FABIO, U. D. *Die Weimarer Verfassung*. München : C. H. Beck, 2018, 299 s.
- HITLER, A. *Mein Kampf*. München : Eher Verlag, 1943, 784 s.
- KÄMPER, H., SCHMIDT, H. (Hrsg.) *Das 20. Jahrhundert. Sprachgeschichte – Zeitgeschichte*. Berlin : De Gruyter Verlag, 1998, s. 225 – 248
- KERVÉGAN, J.-F. *Co s Carlem Schmitterem?* Praha : Oikoymenh, 2015, 240 s.
- KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung der Weimarer Reichsverfassung* (Schriften des Bundesarchivs 78). Düsseldorf : Droste Verlag, 2018, 996 s.

⁵³ Zmocňovací zákon z 8. decembra 1923 (RGBl, Teil 1, Band 1923, NR. 126, s. 1179) napríklad oprávňoval Ríšsku vládu na prijímanie opatrení, ktoré budú vyhodnotené ako potrebné s ohľadom na núdzu (Not) ľudu a ríše.

- MOMMSEN, H. *Die verspielte Freiheit – Aufstieg und Untergang der Weimarer Republik*. Berlin : Ullstein Buchverlage GmbH, 2018, 857 s.
- PREUSS, H. *Das Verfassungswerk von Weimar*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2015, 765 s.
- REDSLOB, R. *Die parlamentarische Regierung in ihrer wahren und in ihrer unechten Form*. Tübingen : Mohr, 1918, 186 s.
- SCHMITT, C. *Verfassungslehre* (11. Auflage). Berlin : Ducker & Humblot, 2017, 426 s.
- SCHMITT, C. *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924 – 1954* (4. Auflage). Berlin : Duncker & Humblot, 2003, 517 s.
- STIER-SOMLO, F. *Reichs- und Landesstaatsrecht I*, Berlin-Leipzig: Walter de Gruyter & Co, 1924, 726 s.
- WINKLER, H. A. *Der lange Weg nach Westen. Deutsche Geschichte I. Vom Ende des Alten Reiches bis zum Untergang der Weimarer Republik*. München : C. H. Beck, 2014, 652 s.
- WINKLER, H. A. *Weimar 1918 – 1933. Die Geschichte der ersten deutschen Demokratie*. 3. Auflage. München : C. H. Beck, 2019, 711 s.

Články

- STEGER, B. Der Hitlerprozess und Bayerns Verhältnis zum Reich 1923/24. In *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 1977, 25. Jahrgang, Heft 4, s. 465